

УДК 341.2(477:061.1ЄС) DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(108\)02](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(108)02)

КРЕГУЛ Юрій к. ю. н., професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: krejyl@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8355-7899 вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

БАТРИМЕНКО Василь к. і. н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін Київського національного торговельно-економічного університету
E-mail: vi_batrimenko@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1376-8735 вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

КОСТЮЧЕНКО Ярослав к. ю. н., докторант кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
E-mail: yaro713@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5565-922X вул. Юрія Ілленка, 36/1, м. Київ, 04119, Україна

УКРАЇНА ТА ЄС: ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ

Розглянуто стратегічний орієнтир державно-правового розвитку України, яким є інтеграція до європейського політичного, економічного та гуманітарного простору. Вивчено категорію «прозорість» з економічного, управлінського та політико-правового поглядів дослідження. Доведено, що з політико-правового погляду співпраця з ЄС можна вважати такою, що сприяє поглибленню демократії та повазі до людських прав, удосконаленню національної законодавчої бази.

Ключові слова: прозорість, Угода про асоціацію, зона вільної торгівлі, Євросоюз, право Європейського Союзу, транспарентність.

Крегул Ю., Батрименко В., Костюченко Я. Украина и ЕС: институционально-правовое обеспечение транспарентности. Рассмотрен стратегический ориентир государственно-правового развития Украины, а именно интеграция в европейское политическое, экономическое и гуманитарное пространство. Изучена категория «прозрачность» с экономического, управленческого и политико-правового точек зрения исследования. Доказано, что с политико-правовой точки зрения сотрудничество с ЕС можно считать таковым, что способствует углублению демократии и уважению к человеческим правам, совершенствованию национальной законодательной базы.

Ключевые слова: прозрачность, Соглашение об ассоциации, зона свободной торговли, Евросоюз, право Европейского Союза, транспарентность.

Постановка проблеми. Через проведення державно-правових реформ Україна адаптується до європейського співтовариства, тож перед національною наукою постають важливі завдання, які необхідно виконати. Одним із беззаперечних принципів, без яких не існуватиме правова державність, не утверджуватиметься конституціоналізм і не функціонуватиме верховенство права на території Європи, є прозорість.

© Крегул Ю., Батрименко В., Костюченко Я., 2020

Українська юридична наука зіткнулася з проблемою створення наукової основи категорії «прозорість» для подальшої її імплементації в національне законодавство.

Європейський Союз є одним із провідних світових гравців, це найбільший торговий та економічний блок на міжнародній арені. За своїми цілями й правовою структурою ЄС не має аналогів у міжнародному співтоваристві. Від самого початку свого існування Євросоюз надавав великого значення співпраці з іншими суб'єктами міжнародного права, зокрема в економічній сфері. Вагомим кроком у взаємодії між Україною та ЄС стала Угода про асоціацію, що ратифікована 2014 року, а надважливим чинником у їхній співпраці є дотримання принципу прозорості. Прозорість – це одна з ґрунтовних засад, на яких побудований Європейський Союз як об'єднання *sui generis*. Утім, поняття «прозорість» можна розглядати під різними кутами – як в економічному контексті (прозорість у торговельних відносинах), так і в політико-правовому (прозорість інституцій і процесів прийняття рішень).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх наукових працях дослідженню принципу прозорості в сучасних відносинах між Україною та ЄС приділяють увагу закордонні та вітчизняні вчені. Серед них: Е. Афонін [1], Д. Гунін [2], О. Кошова [3], В. Муравйов, І. Березовська [4], М. Пашковська [5], Д. Співак [6] та ін. Проблематику прозорості віднедавна розглядають як наріжний камінь сучасної юриспруденції. Українські науковці намагаються розв'язати це питання з урахуванням міжнародного досвіду. Тож дослідження відповідної категорії шляхом аналізу підходів до тлумачення поняття прозорості, виокремлення ознак та з'ясування його сутності задля імплементації всього віднайденого в національне законодавство є наразі дуже важливим.

Метою статті є наукове обґрунтування особливостей забезпечення транспарентності в сучасних відносинах між Україною та ЄС, зокрема у питаннях транскордонного співробітництва.

Матеріали та методи. Методологічною базою дослідження стали загальнонаукові методи пізнання: діалектичний, порівняння та синтез, наукова індукція й дедукція; метод абстракції, а також визначення всіх варіантів прямого та зворотного зв'язку економічних явищ і процесів.

Інформаційною основою статті є українські законодавчі та міжнародно-правові акти, законодавство Європейського Союзу, національні статистичні та фактологічні дані, які містить монографічна й періодична наукова література.

Результати дослідження. Принцип прозорості є однією з головних засад, на яких базується Угода про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Прозорість передбачає відкритість процедури ухвалення рішень, що має підвищити відповідальність за реалізацію цього процесу. Фактор прозорості є надзвичайно важливим для того, щоб спільні цінності, які лежать в основі співпраці Європейського Союзу та України,

стали об'єктом відданості: повага до принципів демократії, верховенства права, належного урядування, людських прав та основоположних свобод, а також збереження засад вільної ринкової економіки.

Стратегічним орієнтиром державно-правового розвитку України є інтеграція до політичного, економічного та гуманітарного європейського простору. З політико-правового погляду співпрацю з ЄС можна вважати такою, що сприяє поглибленню демократії та повазі до людських прав, вдосконаленню національної законодавчої бази. Євросоюз як найвпливовіше інтеграційне об'єднання європейських держав провадить різноманітні напрями діяльності (міжнародне, конституційне право, теорія держави і права та ін.), що викликає великий інтерес серед вітчизняних і закордонних науковців правових сфер. Відносини України з Євросоюзом від перших декларацій політичного та підтримки технічного і фінансового характеру з боку ЄС стали співробітництвом, що охоплює широке коло питань у різноманітних галузях із залученням значної кількості урядовців, партнерів та окремих громадян.

27 країн, що є учасниками Євросоюзу, завдяки власним знанням і ресурсам намагаються сформуванати простір, який має стати осередком, де панує стабільність, демократія та сталий розвиток із утвердженням культурного різноманіття, толерантності та індивідуальних свобод.

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та європейський парламент ратифікували Угоду про асоціацію між ЄС та Україною. Підписання політичного та економічного аспекту Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом стало поглибленим форматом відносин між ними, адже Україна вперше взяла участь у саміті як країна, що уклала Угоду про асоціацію з ЄС.

Під час підписання Угоди про асоціацію від 27 червня 2014 р. Президентом України та за її ратифікації 16 жовтня 2014 р. Верховна Рада заявила, що Україна розглядає укладення Угоди про асоціацію як відповідний крок до досягнення кінцевої мети європейської інтеграції – набуття повноправного членства в Європейському Союзі. Виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відбувається на основі затвердженого 17 жовтня 2014 р. Кабінетом Міністрів України плану заходів з її імплементації на 2014–2017 рр. [7].

Дотримання принципу прозорості в діяльності органів виконавчої влади країн ЄС є інструментом забезпечення верховенства закону, рівності європейських громадян перед законом, що надають їм можливість брати участь в управлінні на місцях. Про це свідчать відповідні акти первинного і вторинного європейського права та практична діяльність. Зокрема в Білій книзі європейського управління зазначено, що активний обмін інформацією між інституціями ЄС і державами-членами на основі всебічного використання принципів відкритості є запорукою зміцнення єдності країн Європейського Союзу [8].

Через різні трактування вченими поняття «прозорості» донині немає єдиного погляду щодо вказаної проблематики. Так, О. Кошова вважає, що більша частина документації Організації з безпеки та

співробітництва в Європі характеризується безпосереднім використанням терміну «прозорість», утім, матеріали, що пов'язані з Європейським судом з прав людини та його діяльністю, в основному містять поняття відкритості та публічності [3]. З огляду на це, можна припустити, що термін «прозорість» змістовно поєднує в собі дві зазначені складові.

Разом із тим вчений Д. Співак звертає увагу на те, що в близько 20 державах світу прозорість як принцип держуправління для широкого контролю з боку громадськості закріплена як правова норма в спеціальному законодавстві [6], що свідчить про важливість самого принципу та його імплементації в національне законодавство.

Унаслідок такого тлумачення прозорості політичного процесу та з огляду на те, що транспарентність є базовим функціональним принципом усіх політичних явищ, цілком слушною буде думка, що його застосування можливе у державно-владних, соціальних та інших суспільних відносинах. Отже, транспарентність як категорія права – це базове (засадниче) поняття.

У деяких державах прозорість вважають соціальним явищем, що характеризує певний стан поінформованості (наявні повні, достатні та достовірні знання) щодо тієї чи іншої діяльності (її об'єктів або результатів), унаслідок чого будь-який зацікавлений суб'єкт мав би можливість цілком зрозуміти її [2].

Інші вчені також дотримуються саме такого змісту цього терміну. Так, Е. Афонін та О. Суший вважають, що прозорість є засадною властивістю політичної влади, завдяки якій розвивається демократія, громадянське суспільство, відкрито діють різні владні гілки, ухвалюються рішення та активізується громадський контроль над діяльністю владних держструктур. Тож транспарентність характеризують як прозорість, відкритість, гласність [1].

Окрім того, варто порівняти сукупність отриманих даних із тезою М. Пашковської, що прозорість – це засадниче явище, в якому взаємозв'язані певні поняття, що окреслюють перелік форм і способів, відповідно до яких функціонують владні державні органи та місцеве самоврядування демократичної держави [5].

У сучасному суспільстві з демократичним устроєм будь-яке транскордонне співробітництво (ТКС) потребує режим транспарентності, оскільки транскордонні території зі змішаними культурними й цивілізаційними кодами та ТКС, де існує взаємодія між кваліфікаціями та компетенціями, мають високий виробничий і соціокультурний потенціал. Враховуючи це, саме на вільній, прозорій взаємодії має базуватися економічна експлуатація будь-якої прикордонної і транскордонної території.

У рамках ТКС транспарентності може надаватися роль правового інституту і створеного на його базі правового режиму, сформованого з комплексу правових відносин стосовно доступності різноманітних суб'єктів інформаційних відносин.

Транскордонна транспарентність має низку атрибутивних характеристик: фактор *прозорості* розглядають як технологічний, а елемент *відкритості* – як інституційну характеристику транспарентності, що передбачає формування можливостей (із закріпленими нормами, правилами та принципами); *публічність* – як спрямованість на доступність до будь-яких відомостей про різні соціальні суб'єкти; та *підзвітність*, що є контрольною властивістю транспарентності.

Принцип транспарентності кордонів дає змогу використати їхні контактні функції. Транспарентність у ширшому розумінні надає уявлення про філософію транскордонної співпраці кожної сторони і таким чином гарантує адекватні відносини, що мають утворюватись у двох суб'єктів (транскордонних регіонів). Транспарентність кордонів формується на базі демократичної політики країни та є важливим елементом відкритості кожного заходу, вжитого державною владою, що створює для суспільства можливість отримувати інформацію про діяльність владних механізмів, стимулює економічне зростання, сприяє підвищенню конкурентоздатності та фінансової стабільності у внутрішніх, регіональних і міжнародних масштабах.

Транспарентність є вимогою, яку висувають майже всі угоди Світової організації торгівлі. Держава, яка прагне членства в СОТ, має дотримуватися транспарентності, приймаючи закони про зовнішню торгівлю, а також реалізуючи свої адміністративні та пов'язані з торгівлею процедури. Крім того, принципи транспарентності системно використовуються у діяльності Євросоюзу з проєктами транскордонної співпраці (інструментарій ідентифікації, залучений під час створення іміджу, сприяє формуванню привабливого образу ЄС і позитивного сприйняття його дій у його регіонах і в сусідніх державах, що бажають стати частиною Європейського Союзу). Їхнє застосування можливе у межах ТКС суб'єктів, приміром, у відносинах України та Польщі.

Транспарентність – це не просто синонім прозорості, вона формує ясність щодо того, в яких рамках функціонує той чи інший суб'єкт транскордонних відносин, та за яких обставин він може виявити власну волю. Йдеться про ясність щодо жорстко фіксованих цілей і методів роботи партнерів у транскордонній співпраці, відкритість до співробітництва за допомогою спільних методів через цілі, що збігаються, синергетичний ефект.

Варто зазначити, що існує вплив різноспрямованих тенденцій на стан транскордонної співпраці. З одного боку, країна прагне до відкриття своїх зовнішніх кордонів для торгівлі, а з другого – бажає відновити внутрішньодержавний економічний простір у його цілісності, посиливши зовнішні кордони, оскільки важливо не допустити економічну автаркію в транскордонному регіоні (тобто, коли зовнішні зв'язки переважають над економічними з іншими регіонами у власній державі).

На сучасному етапі прикордонні райони здебільшого не розвивають транскордонні зв'язки, що перешкоджає входженню держави до світової економіки через недостатньо щільні та якісні прикордонні

переходи, слабко розвинену прикордонну інфраструктуру. Транспарентність кордонів у межах ТКС має сприяти формуванню принципу прозорості й відкритості країни загалом. Цей принцип передбачає свободу отримання інформації (відомостей) щодо:

- тієї чи іншої *адміністративної процедури*, пов'язаної з прозорістю кордонів (транспарентність процедурної законодавчої бази);
- *правового статусу та питання, пов'язаного з транскордонним законодавством* (щодо компетенції), тієї або іншої адміністративної структури у транскордонній взаємодії;
- *існуючого досвіду щодо аналогічної діяльності* в транскордонних відносинах тощо;
- *роботи механізму транскордонної співпраці*, про прикордонну інфраструктуру, діяльність влади, управлінські рішення, нормативні акти тощо.

Для запровадження транспарентності у контексті євроінтеграційних відносин України до державної програми транскордонної співпраці потрібно внести положення про необхідність дотримання принципу транспарентності (зокрема відкритість і публічність), в межах якого важливо виконувати низку вимог.

Гарантувати відкритість, розглядаючи адміністративні справи про транскордонне співробітництво. Розбирати адміністративні справи у закритому режимі можна за обставин, що передбачають закон про державну таємницю, збереження комерційних, банківських чи інших таємниць, які охороняє закон, недоторканість приватного життя або за інших обставин, прописаних у законі.

Зобов'язати структури виконавчої влади та їхніх посадових осіб здійснювати безкоштовне інформування громадськості щодо законів, чинних або які набувають чинності в межах транскордонного регіону, й решти нормативних правових актів, що регламентують процеси адміністративних процедур; здійснювати представлення встановлених форм документів, які використовують, розглядаючи адміністративні справи, і надавати роз'яснення щодо порядку їхнього заповнення.

Дотримання правил, за якими економиться обсяг адміністративних процедур, зокрема здійснення транскордонного співробітництва та будь-якої діяльності, пов'язаної з ним, відбувається завдяки способу, що потребує найменше часу, ресурсів, енергії тощо.

За транскордонного співробітництва різні за форматом державні послуги надаються оптимізовано, мають бути цілком зрозумілими споживачу та перебувати під контролем суспільства. Формування культури транспарентності – це одне з найпроблемніших завдань для побудови ефективного ТКС.

Форматом прозорості в разі транскордонної співпраці визначається також створення прикордонних транспарентних зон, які мають сформувані гнучкий режим транскордонної економічної взаємодії. У таких зонах поєднані принципи суверенітету та транскордонне економічне співробітництво.

Висновки. Транспарентність має бути базовим принципом міжнародного співробітництва, зокрема транскордонного. За нинішніх умов найбільшого значення надають таким її складовим: ясність, прозорість, гласність транскордонних відносин; взаємна відповідальність сторін за здійснення зобов'язань; чітка нормативна регламентація, завдяки якій неможливо не виконувати або затягувати підписані сторонами угоди; гарантований єдиний доступ людей до головних соціальних благ і послуг, у яких межах транскордонного регіону вони б не проживали; транспарентність дотримання дисципліни договорів як етичний критерій. Різноспрямовані тенденції мають вплив на стан транскордонної співпраці: з одного боку, країна прагне до відкриття зовнішніх кордонів торгівлі, а з другого – бажає відновити внутрішньодержавний економічний простір у його цілісності, посиливши зовнішні кордони.

Законодавче закріплення визначення транспарентності неможливе, адже вона є добровільною справою. Деяким суб'єктам через специфіку їхньої діяльності не вдасться бути цілком прозорими, тому вони повинні самостійно визначати для себе ступінь такої прозорості, зокрема у частині вибору даних, які вони можуть поширювати для необмеженого кола осіб. Межа транспарентності лежить там, де починається дія комерційної таємниці.

Для України формування транскордонного співробітництва є надзвичайно важливим кроком практичної інтеграції до загальноєвропейської інтеграційної системи. Транскордонне співробітництво об'єктивно стає одним із головних напрямів східного вектора політики Євросоюзу. Цей процес має відбуватись із врахуванням як соціально-економічних реалій Європейського Союзу, так і геополітичних, цивілізаційних чинників, що мають вагомий вплив на транскордонний комунікативний процес. Транскордонне співробітництво має базуватись на принципі транспарентності. Прийняття спеціальних нормативно-правових законів щодо імплементації транспарентності у практичну діяльність державних і місцевих органів влади дасть змогу підвищити рівень прозорості, зрозумілості та доступності діяльності влади, що збільшить довіру громадськості до неї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афонін Е. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/transparenstnist.pdf> (дата звернення 10.10.2019).
2. Гунин Д. Транспарентность и тайна информации: теоретико-правовой аспект: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Д. Гунин. Екатеринбург, 2008. С. 12.
3. Кошова О. Транспарентність сучасної судової влади. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1-2. С. 209-216.
4. Муравйов В., Березовська І. Правові засади функціонування зон вільної торгівлі в практиці Євросоюзу. *Український часопис міжнародного права*. 2012. № 3. С. 61-69.
5. Пашковська М. Поняття транспарентності в сучасній науці. *Державне управління. Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 34. С. 135-143.

6. Співак Д. Інститут транспарентності у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. *Політологічні записки*. 2011. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2011_4_48 (дата звернення 10.10.2019).
7. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 847. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80> (дата звернення 11.10.2019).
8. Біла книга. Європейське врядування. Комісія Європейських співтовариств. СОМ (2001) 428. Брюссель. 2001. 40 с.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2019.

Kregul Yu., Batrymenko V., Kostyuchenko Ya. Ukraine and the EU: institutional and legal ensuring transparency.

Background. *One of the cornerstones of legal science today is the recent transparency problem. Therefore, the study of the relevant category was carried out by analyzing approaches to understanding the concepts, identifying a number of features and clarifying its meaning for the aim of implementation in the national legislation of Ukraine.*

Analysis of recent research and publications *has identified the importance of further study of the transparency issue in international cooperation.*

The aim *of the article is to substantiate the features of transparency ensuring in modern relations between Ukraine and the EU, in particular on issues of cross-border cooperation.*

Materials and methods. *The methodological basis of the article is the system of general scientific methods of cognition (dialectical method, scientific induction and deduction, method of comparison and synthesis); determining the direct and inverse relationships between economic phenomena and processes, as well as the method of abstraction.*

Results. *The strategic orientation of the state-legal development of Ukraine, which is integration into the European political, economic and humanitarian space, is considered. The category of "transparency" from the economic, managerial and political-legal perspectives of the research is studied. It has been proved that, from a political and legal point of view, cooperation with the EU can be considered as one, which promotes to deepening democracy and respect for human rights, improving the national legal framework. It is determined that within the framework of cross-border cooperation, the role of a legal institute and a legal regime, created on its basis, composed of a set of legal relations regarding the accessibility of various information subjects may be given to transparency.*

Conclusion. *Transparency should be a basic principle of international cooperation, in particular cross-border cooperation. Multiple trends have an impact on the state of cross-border cooperation. On the one hand, the country seeks to open its external borders of trade, and on the other – wants to restore the internal economic space in its entirety, by strengthening the external borders. The legislative consolidation of the definition of transparency is not possible because it is a voluntary affair. The transparency limit lies where the trade secret begins.*

Keywords: *transparency, Association Agreement, free trade area, European Union, European Union law, transparency.*

REFERENCES

1. Afonin, E. *Transparentnist' vldy v konteksti jevropejs'koi' integracii' Ukraïny* [Transparency of power in the context of Ukraine's European integration]. (n.d.). *lib.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/transparentnist.pdf> (date of appeal 10.10.2019) [in Ukrainian].

2. Gunin, D. (2008). *Transparentnost' i tajna informacii: teoretiko-pravovoj aspekt* [Transparency and the secrecy of information: legal and theoretical aspects]. *Candidate's thesis*, Yekaterinburg [in Russian].
3. Koshova, O. (2015). *Transparentnist' suchasnoi' sudovoi' vldy* [The transparency of the modern judiciary]. *Filosofs'ki ta metodologichni problemy prava – Philosophical and methodological problems of law*, 1-2, pp. 209-216 [in Ukrainian].
4. Muravjov, V., & Berezovs'ka, I. (2012). *Pravovi zasady funkcionuvannja zon vil'noi' torgivli v praktyci Jevrosojuzu* [Legal principles of the functioning of free trade areas in the practice of the European Union]. *Ukrai'ns'kyj chasopys mizhnarodnogo prava – Ukrainian journal of International Law*, 3, pp. 61-69 [in Ukrainian].
5. Pashkovs'ka, M. (2013). *Ponjattja transparentnosti v suchasnij nauci* [The concept of transparency in modern science]. *Derzhavne upravlinnja. Efektyvnist' derzhavnogo upravlinnja – Public administration. Public administration efficiency*. (Is. 34). (pp. 135-143) [in Ukrainian].
6. Spivak, D. (2011). *Instytut transparentnosti u dijal'nosti organiv derzhavnoi' vldy ta organiv misceвого samovrjaduvannja* [The Institute of transparency in the activity of public authorities and local self-government bodies]. *Politologichni zapysky – Political science notes*, 4. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2011_4_48 (date of appeal 10.10.2019) [in Ukrainian].
7. *Pro implementaciju Ugody pro asociaciju mizh Ukrai'noju, z odnijej' storony, ta Jevropejs'kym Sojuzom, Jevropejs'kym Spivtovarystvom z atomnoi' energii' i i'hnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi' storony: Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 17.09.2014 № 847. Verhovna Rada Ukrai'ny* [On the Implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European atomic energy Community and their member states, on the other hand: the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 847 of 17.09.2014. Verkhovna Rada of Ukraine]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80> (date of appeal 11.10.2019) [in Ukrainian].
8. *Bila knyga. Jevropejs'ke vrjaduvannja. Komisija Jevropejs'kyh spivtovarystv COM (2001) 428* [White book. European Governance. Commission of the European Communities COM (2001) 428]: Brussels [in Ukrainian].